

УДК 005.35

DOI: <https://doi.org/10.32782/easterneurope.27-17>

ИЗУЧЕНИЕ КОРПОРАТИВНОЙ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В УЧРЕЖДЕНИЯХ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ

STUDY OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF UKRAINE

Ралко А.С.

кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры административного менеджмента
и внешнеэкономической деятельности,
Национальный университет биоресурсов
и природопользования Украины

Ralko Oleksandra

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

В статье приведены результаты проведенного исследования учреждений высшего образования Украины по вопросам изучения корпоративной социальной ответственности (КСО). Исследование является частью проекта «Обучение и исследования КСО в школах бизнеса, менеджмента и экономики Центральной и Восточной Европы» (“CSR Teaching and Research in Central and Eastern Europe School of Business, Management and Economics”) при поддержке International Association for Business and Society. В рамках исследования построены гипотезы о связи степени изучения КСО с профилем учреждения высшего образования, уровнем трудоустройства выпускников, спросом со стороны международных компаний, количеством иностранных студентов, включением учреждения высшего образования в глобальные рейтинговые системы, степенью развитости международной деятельности. Промежуточные результаты исследования показали, что изучение КСО, как правило, развито в государственных университетах с активной международной деятельностью как классического, так и специализированного направлений. Выяснено, что международные компании и коммерческий сектор Украины пока не заинтересованы в вопросах изучения КСО.

Ключевые слова: корпоративная социальная ответственность, учреждения высшего образования, учебные заведения, университеты, международный бизнес.

У статті наведено результати проведеного дослідження навчальних закладів вищої освіти України з питань вивчення корпоративної соціальної відповідальності (КСВ). Дослідження є частиною проекту «Навчання та дослідження КСВ у школах бізнесу, менеджменту та економіки Центральної та Східної Європи» (“CSR Teaching and Research in Central and Eastern Europe School of Business, Management and Economics”) за підтримки International Association for Business and Society. В рамках дослідження побудовано гіпотези про зв'язки ступеня вивчення КСВ з профілем закладу вищої освіти, рівнем працевлаштування випускників, попитом з боку міжнародних компаній, кількістю іноземних студентів, включенням навчального закладу вищої освіти у глобальні рейтингові системи, ступенем розвитку міжнародної діяльності. Проміжні результати досліджень показали, що вивчення КСВ, як правило, розвинене в державних університетах з активною міжнародною діяльністю як класичного, так і спеціалізованих напрямів. З'ясовано, що міжнародні компанії та комерційний сектор України поки не зацікавлені в питаннях вивчення КСВ.

Ключові слова: корпоративна соціальна відповідальність, заклади вищої освіти, навчальні заклади, університети, міжнародний бізнес.

In Ukraine at the moment, the inclusion of corporate social responsibility (CSR) as a discipline or at least an element of the traditional course is fragmentary. Many people associate the study of CSR with a certain charitable activity of the company, which significantly narrows the interest in studying this area in the conditions of unstable external environment of economic entities and falling living standards. In fact, CSR is based primarily on the responsibility, the company's responsibility to all stakeholders. Proper understanding of the basics will allow society to build a qualitatively new module of entrepreneurship, which will reach the highest level of economic development in Ukraine. This understanding, first of all, should be laid down at the level of education. The article presents the results of a study of higher education institutions in Ukraine on the involvement of corporate social responsibility.

This study is part of the project "CSR Teaching and Research in Central and Eastern Europe School of Business, Management and Economics" with the support of the International Association for Business and Society. The study hypothesized the relationship between the degree of CSR and the profile of higher education, the level of employment of graduates, demand from international companies, the number of foreign students, the inclusion of higher education in global ranking systems, and the development of international development. Interim results of the study showed that the study of CSR, as a rule, is developed in public universities with active international activities, both classical and specialized types. It turned out that international companies and the commercial sector of Ukraine are not yet interested in the study of CSR. Also, it was hypothesized that the training programs of higher education institutions that teach groups of foreign students are likely to contain elements of CSR in the curriculum, but this hypothesis was only partially true, since it depended very much on the student's country of origin. Thus, students from African countries were generally not interested in studying courses in the direction of CSR, at the same time; students from Asian countries were interested in the presence of CSR in training programs, especially at the master's level.

Key words: corporate social responsibility, higher education institutions, educational institutions, universities, international business.

Постановка проблеми. Последние десятилетия все чаще поднимается вопрос о необходимости изучения корпоративной социальной ответственности бизнеса. В американской литературе широко распространилась критика действующих программ обучения в бизнес-школах, которые не уделяют внимания этой сфере. В Украине на данный момент включение корпоративной социальной ответственности (КСО) как дисциплины или хотя бы элемента традиционного курса носит точечный характер. Изучения КСО у многих ассоциируется с некой благотворительной деятельностью компании, что значительно сужает интерес к изучению этого направления в условиях неустойчивой внешней среды деятельности субъектов хозяйствования и падения уровня жизни населения. На самом деле КСО основывается в первую очередь на ответственности, а именно ответственности компании касательно всех заинтересованных лиц. Правильное понимание основ позволит построить качественно новую модель предпринимательства, которая позволит выйти на наивысший уровень развития экономики в Украине. Это понимание в первую очередь должно закладываться на уровне образования.

Анализ последних исследований и публикаций. Корпоративной социальной ответственности в Украине посвящено значительное количество научных публикаций. Так, сущность КСО проанализирована в статьях Г.Р. Абрамова [1], Л.С. Белявского [2], А.Ю. Березина [3]. Особенности украинской модели реализации корпоративной социальной ответственности посвящены труды А.А. Гришнова [4], М.И. Карлина [5], Л.В. Петрашко [6]. Результаты социологических опросов общественного мнения относительно понимания и отношения к социальной ответственности бизнеса представлены в статьях А.Н. Балакиреевой [7]. Среди зарубежных работ стоит выделить труды таких ученых, как Дж. Барни [8; 9], Л.Дж. Буржуа [10], А. Кэрролл [11], Л.Дж. Кристенсен, Э. Пирс, Л.П. Хартман, В.М. Хоффман [12]. В целом вопросам корпоративной социальной ответственности в зарубежной литературе посвящено много трудов, а

в Украине это направление пока находится на стадии формирования.

Выделение не решенных ранее частей общей проблемы. Несмотря на наличие исследований по вопросам КСО в отечественной науке, исследований корпоративной социальной ответственности в образовании Украины на данный момент практически нет. Зарубежными учеными был проведен ряд исследований по изучению корпоративной социальной ответственности в образовании Восточной Европы, но их количество незначительно, как и масштаб охвата.

Постановка задания. Целью статьи является освещение результатов исследования, которое посвящено вопросам изучения корпоративной социальной ответственности в учреждениях высшего образования Украины и бизнес-школах. Исследование является частью проекта «Обучение и исследования КСО в школах бизнеса, менеджмента и экономики Центральной и Восточной Европы» ("CSR Teaching and Research in Central and Eastern Europe School of Business, Management and Economics") при поддержке International Association for Business and Society.

Изложение основного материала исследования. Украина сейчас находится в состоянии масштабных экономических реформ, которые предусматривают построение качественно новых отношений между государством, обществом и бизнесом. Стратегией устойчивого развития Украины задекларирована социальная ответственность делового сообщества, компаний и отдельных представителей бизнеса, а также мера этой ответственности и ее содержание. Однако обществом корпоративная социальная ответственность воспринимается крайне узко и сводится по сути к определенной благотворительной деятельности, которой занимается бизнес. Такое восприятие во многом обусловлено отсутствием как знаний в этой области, так и позитивного опыта общества в целом, ведь так сложилось исторически, что большую часть функций социального обеспечения когда-то выполняло государство, а

теперь должны выполнять все: и государство, и корпоративный сектор, но этого не происходит. В условиях обоюдного возрастания недоверия между обществом, институтами власти и коммерческими структурами сложно построить модель взаимоотношений, основанных на ответственности. Необходим приход к пониманию того, что корпоративная социальная ответственность бизнеса позволит выйти на качественно новый уровень взаимоотношений с обществом и партнерами, который приведет и к увеличению прибыли, и к устойчивому положению на рынке, даже в условиях нестабильной окружающей среды, как результат, позволит выйти экономике страны на качественно новый уровень и преодолеть те кризисные тенденции, который наблюдаются в последние годы. В условиях кризиса доверия к институтам власти, к социальной инфраструктуре, к коммерческим организациям возможность построения новой модели будет у нового поколения управленцев, которые со временем придут на руководящие должности. В понимании эффективности построения подобной модели решающую роль могут сыграть учебные заведения.

В связи с этим инициировался проект по исследованию уровня изучения корпоративной социальной ответственности и смежных с ней сфер в учреждениях высшего образования стран Восточной Европы. Регион выбран не случайно, ибо страны относительно схожи исторически и находятся примерно на одном уровне развития корпоративной социальной ответственности. Нашей целью является демонстрация первых результатов исследования, проведенного в Украине.

С целью исследования была разработана анкета, которая состояла из таких двух блоков:

– общие сведения об учреждении высшего образования (год создания, профиль, форма собственности и т. д.);

– блок, посвященный непосредственно вопросам изучения корпоративной социальной ответственности в учреждении высшего образования.

Второй блок, посвященный вопросам изучения корпоративной социальной ответственности, включал выяснение наличия подобным тем в составе дисциплин, наличия отдельных дисциплин, учебных планов, специальностей, диссертаций, научных исследований, национальных и международных проектов, любых событий (конференций, круглых столов, вебинаров и т. д.).

Перед началом исследования делались такие гипотезы:

1) вероятнее всего, вопросами корпоративной социальной ответственности в большей мере занимаются бизнес-школы, «молодые» государственные университеты и частные университеты, ибо они должны в полной мере соответствовать современным глобальным требованиям и стандартам менеджмента;

2) учреждения высшего образования Украины, которые входят или собираются войти в глобальные рейтинги, например QS World University Rankings, вероятнее всего, активно занимаются вопросами внедрения корпоративной социальной ответственности и смежных с ней сфер в учебные планы;

3) учреждения высшего образования Украины, которые активно занимаются вопросами корпоративной социальной ответственности, имеют более высокий уровень трудоустройства выпускников;

4) учреждения высшего образования Украины, которые имеют специальности, ориентированные на дальнейшее трудоустройство выпускников в международных компаниях, наверняка активно внедряют КСО в учебный процесс.

В результате проведенного исследования выяснилось, что первое предположение ошибочно, а именно:

– в Украине на данный момент практически нет международных аккредитованных бизнес-школ, те бизнес-школы, которые есть, в основном предлагают обучение, которое соответствует потребностям внутреннего рынка; таким образом, поскольку у бизнеса и у отдельных потребителей нет запроса на изучение корпоративной социальной ответственности, подобные программы не предлагаются;

– «молодых» государственных университетов практически нет, в основном это смешанная собственность, а именно государственная и частная, но направленность их также идет под спрос населения; поскольку культура КСО не является широко распространенной, подобных программ и отдельных дисциплин практически нет;

– крупные государственные классические и специализированные университеты, напротив, имеют гораздо большее распространение КСО как в программах отдельных дисциплин, так и в направлениях исследований и конференций.

В результате проведенного исследования выяснилось, что второе утверждение подтвердилось, но таких учреждений высшего образования в Украине всего 5 состоянием на 2019 год.

Опрос как руководства, так и педагогического состава учреждений высшего образования показал ошибочность третьего утверждения. Ввиду нераспространенности КСО в Украине и отсутствия сформированного спроса у компаний на знания в этом направлении наличие или отсутствие изучения КСО не влияет на данный момент на уровень трудоустройства выпускников в Украине.

Четвертое утверждение оказалось сложно как опровергнуть, так и подтвердить. По результатам исследования было выявлено, что выпускники со специальностями, которые, как правило, предполагали дальнейшее трудоустройство в международных компаниях, редко фактически трудоустроивались в такие

компанії. Тільки 1% випускників подібних спеціальностей в подальшому працювали в міжнародних компаніях. Також було зроблено припущення, що програми підготовки закладів вищої освіти, які навчають групи іноземних студентів, швидше за все, будуть містити елементи КСО в навчальних планах, але це твердження виявилось правильним лише частково, оскільки дуже сильно залежало від країни походження студента. Так, студенти з країн Африки в цілому не зацікавлені в вивченні дисциплін в напрямку КСО, тоді як студентів з країн Азії цікавило наявність КСО в програмах навчання, особливо на рівні магістратури.

Окреме увагу приділимо саме державним закладам освіти України та поширеності впровадження ними КСО в освітній процес. Саме ці заклади IV рівня акредитації стали локомотивом при впровадженні КСО в навчальний процес. За результатами дослідження не було виявлено суттєвої різниці між рівнем впровадження КСО в класичних та спеціалізованих університетах.

В ході дослідження стало помітним зв'язок між рівнем розвитку міжнародної діяльності університету та вивченням КСО. Також було виявлено, що заклади вищої освіти, які були учасниками міжнародних проєктів співпраці за останні 10 років, активно впроваджують КСО та суміжні сфери в освітні програми, проводять тематичні конференції, круглі столи, вебінари, обирають КСО як напрям для досліджень. Чим краще розвинуто міжнародне співробітництво, тим вище рівень вивчення КСО на всіх рівнях, в тому числі і в публікаціях педагогічного складу, і в дисертаційних дослідженнях.

В цілому слід зауважити, що в частині гіпотези про вплив сили вивчення КСО результати по країнам Східної Європи розійшлися. Причина розходження криється в рівні інтернаціоналізації національного бізнесу. Так, нагадаємо третю та четверту гіпотези, згідно з якими передбачалась зв'язок між рівнем зайнятості випускників та вивченням КСО та рівнем зайнятості випускників в міжнародних компаніях за спеціальностями, які перед-

бачували роботу останніх в міжнародних компаніях. На жаль, на даний момент рівень поширеності КСО в комерційних структурах України дуже низький. Кількість великих міжнародних компаній в Україні також невелика, крім того, при оцінці впливу на поширення КСО необхідно враховувати країну походження компанії. Так, європейські та американські міжнародні компанії приділяють значуще увагу питанням КСО і, відповідно, вимагають від випускників знань в цій області, на запит реагують заклади вищої освіти, вносячи в навчальні плани вивчення КСО та суміжних сфер, тому для країн Східної Європи, де широко представлений європейський та американський бізнес, характерно підтвердження висловлених гіпотез.

Хотілось би повірити в те, що в Україні рушійною силою по вивченню КСО стане саме освітня система, а не міжнародний бізнес, який з часом все ширше буде представлений в країні, оскільки справжнє розуміння важливості та значення КСО для розвитку бізнесу допоможе нашим національним компаніям вийти на якісно новий рівень взаємодії з усіма зацікавленими сторонами та побудувати стійку, вигідну та ефективну модель ведення бізнесу.

Висновки. Рівень вивчення КСО в закладах вищої освіти України залишається достатньо низьким. Головною причиною цього є відсутність попиту на національному ринку на подібну освіту. Важливість КСО як системи взаємодії між державою, населенням та комерційним сектором, закріплена в Стратегії розвитку України, носить поки декларативний характер, тому основною рушійною силою для розвитку КСО в освіті є міжнародна діяльність закладів вищої освіти. На даний момент проведені лише перші етапи дослідження рівня вивчення КСО та суміжних сфер в Україні, результати дослідження показали, що також необхідно врахувати громадські організації, які займаються питаннями розвитку КСО, як потенційних постачальників знань про цю сферу. Також варто глибоко розібратися в факторах, які сприяють впровадженню КСО в освітній процес закладів вищої освіти України.

БІБЛІОГРАФІЧЕСКИЙ СПИСОК:

1. Абрамов Г.Р. Корпоративна соціальна відповідальність як приклад організаційного ізоморфізму в умовах глобалізації. *Журнал досліджень соціальної політики*. 2005. № 3. С. 327–346.
2. Белявська К.С. Соціальна відповідальність бізнесу: еволюція поглядів на проблему. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. № 1. С. 228–334.
3. Березіна О.Ю. Сучасні моделі корпоративної соціальної відповідальності. *Економічний простір : збірник наукових праць*. № 41. Дніпропетровськ : ПДАБА, 2010. С. 194–202.
4. Грішнова О.А. Соціальна відповідальність у контексті подолання системної кризи в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2011. № 1. С. 39–47.

5. Карлін М.І., Звонар В.П. Корпоративна соціальна відповідальність у контексті перспектив соціальної політики України. *Демографія та соціальна економіка*. 2007. № 1. С. 184–194.
6. Петрашко Л.В. Корпоративна соціальна відповідальність в українській бізнес-практиці. *Міжнародна економічна політика*. 2011. Вип. 1–2. С. 115–141.
7. Балакірєва О.М., Галустян Ю.М. Соціально відповідальний бізнес в Україні: поняття та основні чинники. *Український соціум*. 2007. № 5–6. С. 99–109.
8. Barney J. Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management*. № 17 (1). P. 99–120.
9. Barney J. Resource-based theories of competitive advantage: A ten-year retrospective on the resource-based view. *Journal of Management*. № 27 (6). P. 643–650.
10. Bourgeois L.J. On the measurement of organizational slack. *Academy of Management Review*. № 6 (1). P. 29–39.
11. Carroll A.B. Corporate social responsibility: Evolution of a definitional construct. *Business Society*. № 38 (3). P. 268–295.
12. Christensen L.J., Peirce E., Hartman L.P., Hoffman W.M., Carrier J. Ethics, CSR, and sustainability education in the Financial Times top 50 global business schools: Baseline data and future research directions. *Journal of Business Ethics*. № 73 (4). P. 347–368.
13. Ралко О.С. Досвід впровадження бізнес моделі соціальної відповідальності. *Участь молоді у розвитку економіки та суспільства України* : матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених, м. Київ, 14–15 березня 2015 року. Київ : НУХТ, 2015. С. 300–304.
14. Ралко О.С., Слюз Р.Б. Сталій розвиток соціально-економічної системи. *Національні особливості та світові тенденції соціально-економічного розвитку країни* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Дніпро, 18-19 листопада 2016 року. Дніпро, 2016. С. 82–84.
15. Ралко О.С. Особливості реалізації соціальної політики ЄС. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету Серія: Економіка і менеджмент*. 2016. № 21. С. 37–40.

REFERENCES:

1. Abramov G.R. (2005) Korporativnaya sotsial'naya otvetstvennost' kak primer organizatsionnogo izomorfizma v usloviyakh globalizatsii [Corporate social responsibility as an example of organizational isomorphism in the context of globalization]. *Zhurnal issledovaniy sotsial'noy politiki*, no. 3, pp. 327–346.
2. Beljavska K.S. (2011) Socialjna vidpovidalnistj biznesu: evolucija pogljadiv na problemu [Corporate social responsibility: the evolution of views on the problem]. *Visnyk Khmeljnyckjogho nacionalnogho universytetu*, no. 1, pp. 228–334.
3. Berezina O.Ju. (2010) Suchasni modeli korporativnoji socialjnoji vidpovidalnosti [Modern models of corporate social responsibility]. *Ekonomichnyj prostir*, no. 41, pp. 194–202.
4. Ghrishnova O.A. (2011) Socialjna vidpovidalnistj u konteksti podolannja systemnoji kryzy v Ukraini [Social responsibility in the context of overcoming the systemic crisis in Ukraine]. *Demografija ta socialjna ekonomika*, no. 1, pp. 39–47.
5. Karlin M.I., Zvonar V.P. (2007) Korporativna socialjna vidpovidalnistj u konteksti perspektiv socialjnoji polityky Ukrainy [Corporate social responsibility in the context of social policy prospects of Ukraine]. *Demografija ta socialjna ekonomika*, no. 1, pp. 184–194.
6. Petrashko L.V. (2011) Korporativna socialjna vidpovidalnistj v ukrajinskij biznes-prakticy [Corporate social responsibility in Ukrainian business practice]. *Mizhnarodna ekonomichna polityka*, no. 1–2, pp. 115–141.
7. Balakirjeva O.M., Ghalustjan Ju.M. (2007) Socialjno vidpovidalnjy biznes v Ukraini: ponjattja ta osnovni chynnyky [Socially responsible business in Ukraine: concepts and main factors]. *Ukrajinskijy socium*, no. 5–6, pp. 99–109.
8. Barney J. (1991) Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management*, no. 17 (1), pp. 99–120.
9. Barney J. (2001) Resource-based theories of competitive advantage: A ten-year retrospective on the resource-based view. *Journal of Management*, no. 27 (6), pp. 643–650.
10. Bourgeois L.J. (1981) On the measurement of organizational slack. *Academy of Management Review*, no. 6 (1), pp. 29–39.
11. Carroll A.B. (1999) Corporate social responsibility: Evolution of a definitional construct. *Business Society*, no. 38 (3), pp. 268–295.
12. Christensen L.J., Peirce E., Hartman L.P., Hoffman W.M., Carrier J. (2007) Ethics, CSR, and sustainability education in the Financial Times top 50 global business schools: Baseline data and future research directions. *Journal of Business Ethics*, no. 73 (4), pp. 347–368.
13. Ralko O.S. (2015) Dosvid vprovadzhenja biznes modeli socialjnoji vidpovidalnosti [Experience in implementing a business model of social responsibility]. *Proceedings of the VI Vseukrajinskjoi nauko-vo-praktyčnoji konferenciji studentiv, aspirantiv ta molodykh uchenykh "Uchastj molodi u rozvytku ekonomiky ta suspiljstva Ukrainy"*, m. Kyiv, 14–15 bereznja 2015. Kyiv: NUKhT, pp. 300–304.
14. Ralko O.S., Sliuz R.B. (2016) Stalij rozvytok socialjno-ekonomichnoji systemy [Sustainable development of the socio-economic system]. *Nacionaljni osoblyvosti ta svitovi tendenciji socialjno-ekonomichnogho rozvytku krajiny* : *Mizhnarodna nauko-vo-praktyčna konferencija, Dnipro, 18–19 lystopada 2016*, Dnipro, 2016, pp. 82–84.
15. Ralko O.S. (2016) Osoblyvosti realizaciji socialjnoji polityky JeS [Peculiarities of the EU social policy implementation]. *Naukovyj visnyk Mizhnarodnogho ghumanitarnogho universytetu Serija: Ekonomika i menedzhment*, no. 21, pp. 37–40.